

# МЕТОДИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «КРАЄЗНАВСТВО» (1927-1930 рр.)

Зростання в двадцяті роки кількості найрізноманітніших за формою краєзнавчих організацій вимагало систематизації краєзнавчого руху, налагодження зв'язку між науковими організаціями, з одного боку, та краєзнавцями-любителями з іншого. Але не менш важливим завданням залишався вихід краєзнавчої роботи на новий методичний рівень.

Це призвело до того, що 1925 року відбулася I Всеукраїнська краєзнавча конференція. Одним із головних її підсумків стало створення Українського комітету краєзнавства.

Серед завдань цього комітету було вироблення найбільш дієздатних організаційних форм роботи краєзнавчих осередків та надання методичної допомоги їм.

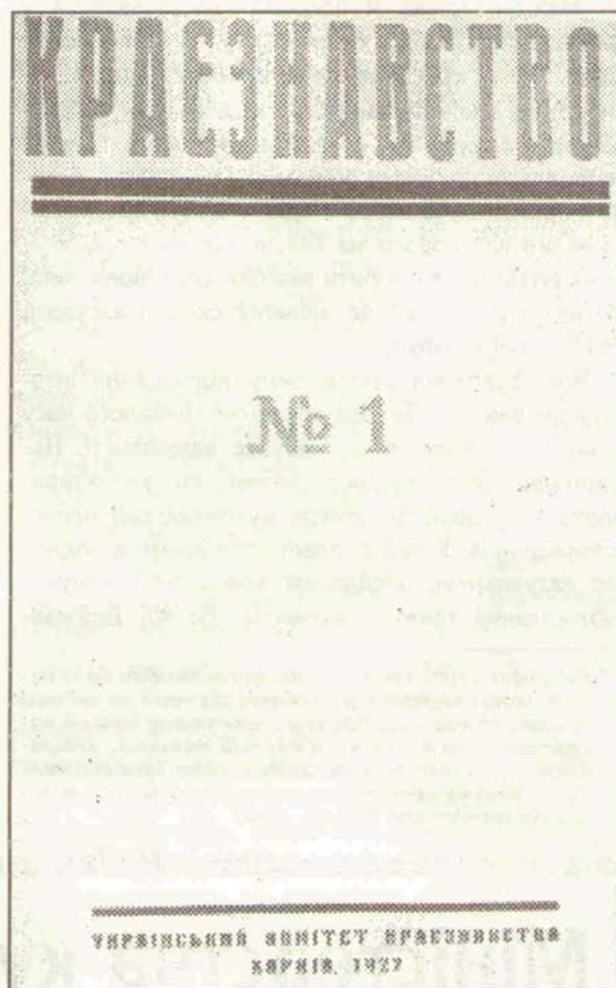
Основними засобами втілення поставлених завдань у життя були видання науково-популярного журналу «Краєзнавство» та створення при ньому цілої кореспондентської мережі.

Як же відбувалось становлення журналу? Чи відповідав він вимогам часу? Що нового встиг зробити для розвитку краєзнавчої справи в Україні? Чи зміг вивести краєзнавство почасти зі стану загальної фрази про необхідність вивчення рідного краю в реальний стан?

Редакція журналу так визначила свої завдання: *об'єднати краєзнавчі сили, підвести їх роботу на наукову основу, поставити перед краєзнавцями актуальні проблеми, висунуті сучасним життям.*

Що ж журнал робить для того, щоб виконати ті завдання, які було покладено на нього Українським краєзнавчим комітетом?

Всі розуміють, наскільки важливо володіти прийомами краєзнавчої роботи як початківцям, так і людям зі стажем. Перш ніж розпочати щось робити, кожна людина має ясно усвідомлювати, як його робити. Це



стосується й історичного краєзнавства. Саме висвітленню цього питання й присвячена робота Д. Зайцева «Методика краєзнавчої роботи», в якій він розкриває ряд проблем практичного й теоретичного плану, характерних для краєзнавчої роботи, розглядає основні тенденції, напрями, встановлює критерії методики краєзнавчої роботи і робить наголос на необхідності удосконалення її і *«поширення серед низових робітників і осередків на місцях»* (6, с.2).

Про що могла свідчити поява цієї статті? Про те, що методика краєзнавчої справи на



той час була недосконалою, а це значить, що *«плани роботи, підходи, засоби виконання, невміння робити висновки, фіксувати здобутий матеріал та ін. призводять до того, що праця, на яку затрачено чимало часу й енергії, губить свою вартість або цілком, або в більшій своїй частині»* (6, с.2).

Автор виділяє форми краєзнавчої роботи, зупиняється на загальних моментах ведення спостереження, дослідження, наукової обробки. У статті вказано на необхідність популяризації краєзнавчої справи шляхом висвітлення цієї роботи в місцевих газетах, центральних часописах, друкованих органах різного рівня.

Ясна річ, що методику краєзнавства не можна викласти на кількох сторінках. Вона така ж багата, як і життя, що до його вивчення прикладається. І те, що зробив Д.Зайцев, це лише початок роботи та найпростіша схема, яку мусить розуміти кожен фахівець і просто любитель.

Продовженням діалогу на цю тему стала стаття М.Криворотченка «Організаційні форми краєзнавчого руху». Автор закликає переглянути різноманіття форм роботи, щоб уникнути надалі можливої шкоди від їх недосконалості й випадковості. Вимогливо звучить у статті тема науковості, систематичності, плановості історико-краєзнавчої діяльності всіх рівнів, що є запорукою успіху. Автор зупиняється на проблемі індивідуального членства в краєзнавстві і не заперечує його.

Ті вчені, які скептично ставляться до студій краєзнавців-аматорів, висувають, як правило, один мотив, який у деяких випадках заслуговує на увагу. Вони вказують, що їхня робота часто-густо носить несерйозний характер. Але ж це вада не тільки любителів-краєзнавців. І тому, щоб уникнути цього, краєзнавцю необхідно бути обізнаним з краєзнавчою літературою. В цьому разі вагоме значення має для краєзнавчих організацій ведення бібліографічної роботи. Бо не можна вивчати свій край, не знаючи, що саме, хто, де й коли висвітлював пов'язані з ним питання. Редакція журналу, розуміючи це, дає місце для роздумів А.Козаченку, ідея статті якого спрямована на підведення сталої бібліографічної основи під вивчення свого краю, що зекономить багато часу, а краєзнавство стане доступним широким колам, адже, *«щоб бути культурною людиною, не завжди обов'язково все прочитати, але треба знати, де що можна знайти»* (8, с.33).

А ось у статті професора О.Янати «Державні завдання краєзнавства», яка вийшла через півтора року по заснуванню журналу, вже по-іншому оцінюються можливості й завдання краєзнавства (17, с.1). Автор робить наголос на необхідності популяризації справи краєзнавців, щоб не було вивчення *«для себе»*, а було вивчення *«для всіх»*. Першочерговим завданням, на його думку, є досягнення організованості в роботі і створення мережі інститутів, спрямованих на комплексне вивчення України.

У другій половині 20-х років було визнано необхідним і можливим на основі краєзнавства проводити реконструкцію народного господарства і вирішувати такі практичні державні завдання, як нове адміністрування. Тоді майже в кожному числі журналу з'являлася стаття, яка в різних аспектах виводила і доводила можливість посилення на краєзнавство в справах народного господарства. Для прикладу можна навести статтю К.Дубняка, в якій розповідається про те, як краєзнавці можуть допомогти у вивченні продуктивних сил через призму історії краю. (5, с.5-9).

Велику честь Українському комітету краєзнавства і журналу робить те, що вони завжди розуміли важливість краєзнавства в школі. Цій темі присвячена серія статей та заміток у журналі. Автори з різних позицій розкривають необхідність краєзнавчої підготовки вчителів у педзакладах та учнів у школах. Так, Д.Зайцев у роботі «Краєзнавство і шкільний процес» дає ряд методичних порад щодо планування роботи при переході навчання на краєзнавчу основу, що ні в якому разі не може обмежувати долю ініціативи і творчості з боку вчителя,

Це ж питання порушує і А.Курило-Кримчак у статті «Про краєзнавчу роботу в школі».

Краєзнавство може успішно розвиватися лише в тому випадку, якщо в різних куточках країни найширші кола населення докладуть зусилля для вивчення свого краю. З цією метою журнал публікує різного роду програми, серед них ті, що стосуються сільського населення. Так, у першому ж числі «Краєзнавства» за 1927 р. наводиться «Програма вивчення села» (с.15). Редакція, публікуючи цю програму, не переслідувала мети нав'язати її як обов'язкову, а лише подавала для зразка.

Та не тільки село було об'єктом краєзнавчого дослідження на той час. Підтвердженням цього є стаття М.Криворотченка



«Місто і краєзнавство», яка несе в собі і теоретичний, і методичний зміст (10, с.1-4). Важливою ланкою в краєзнавчій роботі було також дослідження кустарних промислів, що в своєму примітивізмі зберегли силу старовинних виробничих і побутових моментів. У двадцятих роках в умовах багатокладної економіки кустарні промисли були не тільки додатковим заробітком селян, але й самостійною галуззю виробництва. А отже, кустарні промисли заслуговували на увагу. Виходячи з цього, Український комітет краєзнавства систематично подавав на сторінках свого друкованого органу програми «для докладного вивчення різних галузей кустарного виробництва і примітивної техніки села» (4, с.10-11). Прикладом може бути «Програма вивчення гончарства», яка передбачає детальне дослідження, починаючи від глини і до культурно-історичних відомостей про промисел (9, с.17-21).

Одним із засобів роботи краєзнавства є фотографування. Адже важко все зберегти в пам'яті, навіть якщо вона й добра. І тоді на допомогу приходить фотоапарат, який дає змогу краєзнавцю скласти картотеку краєзнавчих об'єктів і вести пропаганду свого краю. Саме цьому й присвячена стаття С.Гнатюка «Фотографія в краєзнавчій роботі» (3, с.4-8). Вона щедро ілюстрована, супроводжується описом видів знімків і різних категорій об'єктів. Це була життєво необхідна стаття, адже поширення фотографування в краєзнавчій роботі тоді лише розгорталося.

З розвитком краєзнавчої справи складаються передумови для всебічного вивчення життя і побуту національних меншин. Розгляд цього питання міститься у статті С.Ялі «Краєзнавча робота нацменшостей» (15, с.16-17). Продовженням розпочатої теми стала робота цього ж автора, але вже з конкретною орієнтацією на дослідження участі греків у революційному русі України. Професор С.Ялі наводить приблизну схему,

за якою рекомендувалося вивчення цієї теми, а також наслідків століпінської земельної реформи, продрозкладки, років голоду 1921-1922 рр. у грецьких селах (16, с.5-8).

Журнал не обійшов увагою таку серйозну справу, як вивчення причин дитячої смертності на селі (2, с.4-9). Вага цього дослідження зростає б, якби зібраний матеріал було систематизовано.

Цікава за темою програма, складена Д.Солов'єм «До опису виробництва самогону на селі» (14, с.11). Таке собі, здавалося б, звичайнісіньке діло, але й воно може дати матеріал до роздумів. Програма опису виробництва самогону звертає увагу на техніку і, головне, господарське значення виробництва та ту економічну шкоду, що воно завдає селянському господарству, лише злегка зачіпаючи побутові моменти.

Епоха не обійшла журнал «Краєзнавство». Ті багаточисленні гасла про необхідність включення краєзнавців у соцзмагання, заклики до розвитку лише прикладного краєзнавства («нам не потрібно чистої науки») (12, с.1), необхідність консультації з істпартом (12, с.1) — хіба це не ознака тих років?

Але це ні в якому разі не може принизити цінності журналу. Його спадщина — науково-методичні розробки, практичні вказівки, розмаїття тем, що порушувало видання, ілюстрації досягнень у справі вивчення окремих районів краєзнавчими організаціями — безцінна. Журнал не лише на словах прагнув до об'єднання всіх краєзнавчих сил для комплексного вивчення історії України, а й добивався цього шляхом ґрунтовного розгляду методичних, теоретичних питань краєзнавчої справи, допомагав початківцям зорієнтуватися в морі літератури з краєзнавства.

Журнал «Краєзнавство» став важливим етапом у становленні й розвитку краєзнавчої справи в Україні.

**Валентина БЕЗДРАБКО.**